

RECENZE

Martin C. Putna: My poslední Římané aneb Kdo dá Evropě ránu z milosti. Literární noviny 1994. Znovu publikováno v autorově knize *My, poslední křesťané*. Hermann a synové, Praha 1994. 6 str.

Mnozí intelektuálové postmoderní doby mají leccos společného se svými předchůdci žijícími v předvečer zániku antického světa. Podobně jako kdysi oni i tito se smutně ohlížejí po odcházející epoše, aniž by před sebou viděli naději. Podobně jako oni i tito naši současníci tu s patetickým moralismem, tu s blazeovanou pobaveností, tu s cynickou skepsí komentují rozklad a úpadek své doby. Namísto toho, aby se mu snažili zabránit, podobně jako jejich pozdně antičtí předchůdci se utíkají ke svým zamilovaným myšlenkovým konstrukcím, na své statky, do zdánlivé jistoty svého otia, tichého Tuskula, ke hře na přírodu, přirozenost a venkov, kde chtějí uniknout hluku a ruchu přelidněných měst, v nichž se to již zadělává na nové katastrofy. Jsou inteligentní, jemní a kritičtí, bystrá duchaplnost číší z každého jejich řádku. Naskytá se však poněkud zlomyslná otázka po smyslu takové duchaplnosti, neslouží-li ničemu více než pesimistickému komentování dobové beznaděje a hledání paralel s předešlými katastrofami.

Mnohé z výše řečeného platí i pro pozoruhodný esej Martina C. Putny *My poslední Římané* s příznačně přízračným podtitulem *Kdo dá Evropě ránu z milosti*. Ačkoliv vznikl již před více než čtyřmi lety, mnohé z myšlenek, které vyslovuje i probouzí, neztrácejí nic na své aktuálnosti – spíše naopak. Martin C. Putna není zdaleka první, kdo si všímá pozoruhodné a do očí bijící analogie mezi soumrakem antické kultury a soudobou globální krizí. Po celou dobu lidských dějin si citliví duchové uvědomovali krizi vlastní doby podstatně dříve, než se naplno projeví všechny její symptomy – a přitom pochopitelně hledali určité historické analogie. V daném případě tak učinili už francouzský filozof Charles Louis Montesquieu, britský kulturní historik Arnold Toynbee a ruský myslitel Pitřim Sorokin. Zejména pozoruhodný spis *O krizi naší doby*, jehož autorem je poslední z výše jmenovaných, představuje – odmyslíme-li si jeho nad snesitelnou míru vypjatý moralismus – pozoruhodnou kulturně-historickou studii jasně a živě diagnostikující směřování naší kultury. Všechny z výše uvedených však apokalyptik Putna předčí svou skepsí a pesimismem.

V úvodu své úvahy autor vyznává, že zmíněnou analogii rozvíjí inspirován esejem Umberta Eca *Na cestě k novému středověku* (1972). Polemizuje v ní s Ecovou optimistickou vizí počátku nové epochy a naopak se ptá, zda-li nestojíme teprve na sklonku epochy odcházející. Jako důkaz pro tuto nadhozenou otázku snáší několik nápadných historických paralel, spojujících současný svět se světem odcházející antiky. Ačkoliv tak činí neobyčejně podmanivým jazykem a svým typickým kritickým a bystrým duchem, nelze se ubránit několika výhradám.

Tu první bychom mohli pracovně nazvat metodologickou. Putna nepohlíží na dějiny jako historik, nýbrž filozof, esejista nadaný básnickým viděním a vyjadřováním. Ačkoliv v samotném úvodu svého eseje upozorňuje na možné nebezpečí zjednodušujících analogií, sám se dopouští omylu mnoha pozorovatelů dějin, kteří do jejich výkladu s oblibou promítají své vlastní představy, zbožná či bezbožná přání, frustrace a úzkosti.

Dějiny vnímané a popisované prizmatem vlastní doby však bývají obvykle poněkud odlišné od těch, které se skutečně odehrály. Problém přirozeně není ani tak ve vypočítávaných analogiích, jako spíše ve způsobu jejich interpretace. Nikdo by jistě nemohl polemizovat s tvrzením, že pozdní antika má s naší dobou společnou vypjatou a synkretistickou religiozitu, konzumní životní styl „po nás potopa“, chiliastické vnímání světa, touhu po povrchních a stále extatictějších zážitcích, populační nerovnováhu, morální cynismus i celkovou duchovní vyžilost a únavu kultury, která už dávno nemá svým po všech stránkách vyčerpaným podlíníkům co říci. To

jsou jevy, které spojují většinu civilizačních krizí bez ohledu na místo a čas a vyvěrají z jakýchsi dosud jen velmi povrchně prozkoumaných zákonů evoluce lidské společnosti.

V oblasti náboženství a kulturní historie je autor zřetelně a s přehleem „doma“; pokud se ovšem pouští do některých ekologických či sociálních paralel, vážnou jeho bystré úvahy na povrchu. Teze o otravě Římanů olovem vodovodů a nádob představuje zpopularizovanou hypotézu, kterou dosud žádný seriózní výzkum neprokázal. Ekologický problém znamenal pro Řím jen nepatrný díl hrozby, jakou přináší nám – a pokud se někde projevoval, pak ve zcela jiných sférách (kácení lesů, následná eroze, degradace půdy v důsledku umělého zavlažování a pěstování monokultur na rozsáhlých latifundiích). Stejně nepodložená je jeho paralela mezi „císařskými milenci“ a soudobou „feministickou kulturou“ a „gay-kulturou“. Domnívám se, že oba z uvedených proudů jsou naopak logickým, byť ve své extrémní podobě třeba poněkud tragikomickým, projevem emancipace různých členů a vrstev společnosti, naprosto zákonitou reakcí na někdejší perzekuci. Snaha o emancipaci slabších však nepředstavuje jev úpadkový, nýbrž naopak tvořivý. Její srovnávání s čítankovými perverzemi římského císařského dvora je sociologický omyl a projev moralismu nepřilíží originálního.

A tak se pomalu dostáváme k dalšímu bodu diskuse – k autorovu eurocentrismu. Omezuje-li autor svůj výklad analogie Římané versus barbaři a Evropa versus třetí svět na pochybná tvrzení typu „... máme místo Vandalů hladové Afričany a posedlé muslimy (je skoro zázrak, že Turci už dávno neobléhají znovu Vídeň – od Jadranu je tam jen skok). . .“, svědčí to o hluboké neznalosti světa, jehož krizi popisuje, a o xenofobním provincialismu zcela odpovídajícím do sebe zahleděnému českému dvorečku.

Jsem přesvědčen, že soudobá Evropa a celá její civilizace těmto hladovým Afričanům (a nejen jim) spíše cosi podstatného dluží – a to možná právě ve jménu svého křesťanství, jímž se tolik zaklíná ona i autor eseje. A pokud jde o „posedlé muslimy“, stálo by za to věnovat celé záležitosti trochu více intelektuální námahy a podívat se na problém jejich údajné posedlosti i z druhé strany. Buď jak buď, odpovídat na výzvy globalizujícího se světa nespokojeným postmodernistickým brbláním z Prahy mi připadá poněkud zpozdilé a autorova formátu nedůstojné.

Přesto v závěru svého eseje ani známý apokalyptik nepropadá pesimismu. Krásnými básnickými slovy vyjadřuje svou víru v zrod nějaké nové epochy a kultury, která vzejde z popela kultury naší. Bohužel však i v tomto případě působí síla jeho básnického jazyka poněkud na úkor realistické úvahy. Proč se poddávat chiliastické osudovosti a nepřijmout soudobou globální krizi – ostatně zcela v souladu s etymologií slova – jako situaci volby? Vždyť právě tuto možnost volby připomínají všichni myslitelé Meadowsem a představiteli Římského klubu počnaje a Al Gorem konče. Řecké slovo krisis, jež jsme si – evidentně v důsledku negativních konotací s krizemi ekonomickými – navykli vnímat v tom nejhorším významu, neznamená nic více než vyvrcholení děje, rozhodnou chvíli, okamžik volby.

Lubor Kysučan

Donella H. Meadowsová, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers: Překročení mezí. Argo, Praha 1995. 319 str.

O tom, že konzumní společnost a barevné radosti liberálního světa bez hranic nemusejí představovat jedinou alternativu rozvoje lidstva v nadcházejícím století, s naléhavostí vypovídá řada knih, objevujících se na našem trhu. Ne všechny se však vyznačují srovnatelnou úrovní. Nalezneme mezi nimi vysoce odborné práce, ale rovněž povrchní moralistické traktáty,